

מחלוקת דבר טוב או דבר רע?

"ולא יהיה כקרח וכעדתו" (במדבר י"ז, ה). יש ראשונים שפירשו את הפסוק הזה כאיסור לאו, ואף מנו ציווי זה במנין המצוות (סמ"ג, חרדים ועוד). וזאת על פי הגמרא (סנהדרין דף ק"י ע"א): "כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר: 'ולא יהיה כקרח וכעדתו'". (הרמב"ם ועוד ראשונים כתבו, שזו רק אסמכתא בעלמא).

אמנם, לית מאן דפליג שמחלוקת היא דבר רע. ובין שמונים אותה במנין המצוות או לא, היא דבר חמור. כלל ישראל צריך להיות מאוחד. כמו הקב"ה, שהוא אחד, אנו גם 'גוי אחד בארץ'. בית שני חרב בגלל מחלוקת, והגאולה העתידה מתעכבת בגלל המחלוקת. מחלוקת היא השחתת הישוב, ואולי חמור מכל, הוא חילול ה' הנגרם מהחלוקת.

אבל יש לנו לשאול, אם גנות המחלוקת היא כל כך ברורה, והרי היא דבר שמתן עונשה מונח בצדה, למה אנשים מחזיקים במחלוקת כל כך, ואפילו אוהבים המחלוקת. כלשון הכתוב: "אוהב פשע אהב מצה" (משלי י"ז, י"ט), הרי שיש מושג של אוהב מצה. אם כפי דברי המהר"ל ב'דרך חיים': "אין דבר בעולם אשר סופו לרע יותר מן המחלוקת". אם כן למה ואיך זה (כלשונו) ש"אין דבר בעולם אשר האדם נמשך אליו יותר מן המחלוקת"? והרי אנו רואים שיש אנשים שמשמעמים, אם אין עימות ותחרות, מצה ומריבה. ותופעה זו בולטת מאד גם במחנה הדתי. והדברים דורשים בירור.

עוד יש לנו לשאול על עצם הדבר, האם מחלוקת היא באמת כל גרועה, הרי מהמשנה באבות משמע שלא? "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח ועדתו". רואים מהמשנה שיש מושג של מחלוקת שסופה להתקיים. אם כן, למה רוצים שהמחלוקת תתקיים?

מחלוקת בתורה היא בעצם דבר טוב. המהר"ל כותב שמחלוקת הלל ושמאי היתה אהובה לפני המקום ('דרך חיים'), ור' יצחק אבוהב ב'מנורת המאור' קורא למחלוקת כזו: "עבודת הקדש". הסבר הדבר הוא ש"הספקות והמחלוקת גורמים שתצא האמת לאור"; "הספקות עשו את האנשים חכמים" ('לב אבות'). על ידי חילוקי דיעות בתורה, הסברא מתבהרת, והנושא מתברר. בהרבה נושאים, אי אפשר להבין את הסברא

של צד אחד, עד שיודעים את הדעה השניה, וסברתו של אומרה. רק אז, אפשר להבין את נקודת המחלוקת, והסבר כל הנושא. (וזהו היסוד של דרך הלימוד בזמנינו; למצוא את החילוק, נקודת המחלוקת, שני דינים, גברא-חפצא וכו'). כשרואים שני הצדדים, אפשר להבין כל צד טוב יותר. חז'ל הבינו את היסוד הזה, וקבעו הלכה בדיני נפשות על פיה. "סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות תחלה, ואמרו כולם: חייב, הרי זה פטור, עד שיהיו שם מקצת מזכין שיהפכו בזכותו, וירבו המחייבין, ואחר כך יהרג" (רמב"ם הל' סנהדרין פ"ט ה'א). כשרק רואים צד אחד, אפשר בקלות לטעות, אבל כשמעלים שתי הדעות, ומשווים אחת נגד השניה, האמת תצא לאור.

כל זה בתנאי ששני הצדדים רוצים שהאמת תצא לאור. וזה המובן במחלוקת לשם שמים. הלל ושמאי, תכליתם ומבוקשם במחלוקת, היתה השגת האמת. אם התכלית היא השגת האמת, אז התכלית תתקיים, והאמת תישאר לנצח. האמת של הלל ושמאי תתקיים. אבל כשהמחלוקת לא לשם שמים, והתכלית היא להשיג שררה וכבוד, כמו קרח ועדתו, התכלית - השררה והכבוד, לא יתקיימו. בסוף, לא יהיה לא כבוד ולא שררה. (כן יוצא מהפירוש של הרע"ב והספורנו).

אולם, לא רק התכלית מתקיימת במחלוקת לשם שמים, אלא מלשון המשנה משמע, שגם המחלוקת עצמה מתקיימת. ר' יהודה הנשיא, עורך המשנה, הביא את שתי הדיעות במשנה, אפילו אלו שאין הלכה כמותם. כי גם הם, סופם להתקיים לדורות. "בעלי אסופות, אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה; ת'ל: 'נתנו מרועה אחד', כולם, אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב, 'וידבר אלקים את כל הדברים האלה'; אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין" (חגיגה דף ג ע"ב). ופרש"י שם: "עשה אזניך כאפרכסת - מאחר שכולם לבן לשמים, עשה אזניך שומעות, ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה ישר, קבע הלכה כמותו".

דברי תורה עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר. לפעמים, הדעה השניה, שלא נקבעה ההלכה כמותה במקום זה, ההלכה כמותה במקום אחר. לפעמים במקרה אחר, לפעמים בהפסד מרובה ובשעת הדחק. לפעמים, הסברא של אותו מאן דאמר, חיונית להבנת סוגיא

אחרת. שתי הדעות חשובות לנו, ושמחה היא לנו, שאותה מחלוקת סופה להתקיים.

"שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: 'הלכה כמותנו', והללו אומרים: 'הלכה כמותנו'. יצאה בת קול ואמרה להם: 'אלו ואלו דברי אלקים חיים, והלכה כבית הלל'" (עירובין דף יג ע"ב). המאמר הזה הוא כל כך מורגל בפינו, שאנחנו לא שמים לב למשמעות הכבירה שיש למילים "אלו ואלו דברי אלקים חיים". חז"ל אומרים ש"בשעה שעלה משה למרום, שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה, ואומר הלכה בשם אומרה, ר' אליעזר אומר עגלה - בת שנתה, ופרה בת שתים" (במדבר רבה י"ט ד'). הדבר הזה מדהים - הרי ההלכה בדין זה היא כחכמים, שעגלה בת שתים, ופרה בת ג' וד' (רמב"ם פרה א, א). הקב"ה עוסק בתורה, וגורס את הדעה שלא נפסקה להלכה. התורה חביבה עליו בשבעים פניה ובכל צדדיה. המובן הנפוץ ב"אלו ואלו דברי אלקים חיים", הוא ששתי הדעות אמת. זה נכון, אבל זה לא כל הסיפור. דברי אלקים חיים - פשוטו כמשמעו - שתי הדעות, גם זו שלא נפסקה כמותה, היא מהדברים והדיבורים של א-ל חי. ובשניהם הוא לומד בכל עת!

ראינו את הגדלות והחשיבות של מחלוקת בתורה. אבל המחלוקת צריכה להישאר מחלוקת בדעה, ולא באדם. כל עוד המחלוקת היא רק בדעות, ותפקידה להשיג את האמת, היא כשרה. אבל ברגע שכרוכים במחלוקת נגיעות אישיות, היא מועדת לפורענות. מחלוקת היא חיונית בלימוד תורה, אבל היא גם מסוכנת מאד. קל מאד שהמחלוקת תעבור לתחום האישי, ואז באות כל ההשלכות הגרועות שפרטנו בהתחלה.

"את והב בסופה" א"ר חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקים בתורה ונעשו אויבים זה לזה, אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה לזה, שנאמר: 'את והב בסופה', אל תקרי: בסופה, אלא בסופה" (קידושין ל" ע"ב). שנים שחולקים בדברי תורה, אויבים הם, כמעט אין מנוס מזה, אבל הם חייבים להיזהר שייהפכו לאוהבים, ולא ישארו אויבים. קל מאד שהדברים יתקלקלו. "האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה (תענית ד' ע"א)". "אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל, אלו אוסרים ואלו מתירים, לא נמנעו בית שמאי לישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך, שחיבה ורעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר: 'והאמת והשלום אהבו'" (יבמות יד ע"ב). אע"פ שנחלקו בית שמאי ובית הלל בהלכה, בגישה ובדעות, אהבו זה את זה. "את והב

בסופה".

לומדי תורה, כפי שרואים בדור הזה, לדאבוננו, הם מועדים יותר למחלוקת מאנשים אחרים. אצל החילונים יכולות להיות שתי מפלגות, ואצל הדתיים, שבע. הסיבות לכך הן שתיים. ראשית, כפי שראינו, לומדי תורה מלומדים במחלוקת מגיל הרך, וכך היא דרכה של תורה. הויכוח הוא הדרך של לימוד התורה. אולם, אנשים רבים לא למדו את המסר של "את והב בסופה", והם לא מבחינים בין הדעה והאדם. אדם שחולק עלי, הוא טועה, טפש, עם הארץ ואפיקורוס.¹

"שנו רבותינו, דורו של אחאב כולם עובדי עבודה זרה היו, ועל ידי שלא היו בהם דילטורין, היו יוצאים למלחמה ונוצחים... אבל דורו דל דוד... אפילו תינוקות שהיו בימי דוד, עד שלא טעמו טעם חטא, היו יודעים לדרוש את התורה במ'ט פנים טהור ובמ'ט פנים טמא, ואחר כל השבח הזה, יוצאין למלחמה ונופלים, לפי שהיה בהם דילטורים" (ילק'ש מלכים א, יח). עובדי ע'ז, קל להם לשבת בשלום ואחווה, ללומדי תורה יותר קשה, הם יודעים איך לחלוק. הנסיון בשבילים הוא קשה יותר.

מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנחין ועלובין היו, ושונים דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.²

הסכנות במחלוקת הן גדולות מאד ואפשר להגיע אפילו לרציחה. אף על פי שהזכרנו ששרר חבה ורעות בין ב'ש וב'ה, ושב'ה היו עלובין ונחין, יש להזכיר שבגלל קפדנותם של בית שמאי, וצורת מחלוקתם עם בית הלל, היתה תקופה קשה לכלל ישראל.

הבוצר לגת, שמאי אומר: הוכשר, הלל אומר: לא הוכשר. אל הלל

¹ וכך הם דברי הנצי"ב בהקדמתו לספר בראשית, שם הוא מסביר, למה ספר בראשית נקרא 'ספר הישר' (בקיצור): "שבח 'ישר' נאמר, להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני ("הצור תמים פעלו" וגו' "צדיק וישר הוא") שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים. על כן, מפני שנאת חנם שבלבם זה אל זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה', שהוא צדוקי ואפיקורוס, ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית. ועל ידי זה בא צידוק הדין, שהקב"ה ישר הוא, ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן, שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות, אע"ג שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה, והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' - עוד היו ישרים. וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ, מה ששייך לקיום העולם, המיוחד לזה הספר, שהוא ספר הבריאה".

² כאותה ששינו: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושולחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסליו, ובית הלל מכשיריו. אמרו ב'ה לב'ש: לא כך היה מעשה, שהלכו זקני ב'ש וזקני ב'ה לבקר את ר' יוחנן בן חורנית, ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי: משם ראייה? אף הן אמרו לו: אם כך היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימך. ללמדך שכל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו, וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו; כל המחזר על הגדולה, גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה, גדולה מחזרת אחריו (עירובין יג ע"ב).

לשמאי: מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה, א"ל: אם תקניטני, גוזרני טומאה אף על המסיקה. נעצו חרב בבית המדרש, אמרו: הנכנס יכנס, והיוצא אל יצא, ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים. והיה אותו היום קשה להם לישראל כיום שנעשה בו העגל, וגזור שמאי והלל ולא קבלו מינייהו ואתו תלמידיהו, גזור, וקבלו מינייהו (שבת יז ע"א).

והיה אותו היום קשה להם לישראל כיום שנעשה בו העגל. לפי שבעטו בהלל שהיה נשיא וענוותן. ובעגל בעטו במשה שהיה עניו, ואמרו עשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו. אי נמי, לפי שנהרגו הרבה תלמידים כמבואר בירושלמי. אי נמי, לפי שנעשה התורה כשתי תורות והרבה מחלוקת היה' (מנחת ביכורים על התוספתא א, ח).³

הדרך להישמר מזה, כפי שראינו, היא ללמוד לשם שמים, להשיג את האמת. וזוהי תורה לשמה. לומדי תורה שהם בעלי מחלוקת, ולא אוהבים בסופה, הסיבה היא, מפני שאינם לומדים תורה לשמה. לא לומדים כדי להשיג את האמת, אלא עבור כבוד או לקנטר. "הלומד תורה לשמה", אמר ר' מאיר "נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות". אבל רק הלומד תורה לשמה, זוכה לדברים אלו.

אולם, הדרך הזו של "לשם שמים", היא דרך ארוכה, קשה ומסוכנת. אחד מבעלי המוסר אמר לתלמידיו לא לנסות ללמוד תורה לשמה - רק תורה שלא לשמה. לימוד לשם שמים שמור לגדולי עולם, אחרי הרבה שנים של עבודה. וכן שמעתי מהמשגיח, הרב שלמה וולבה, נר"ו, שאסור לאדם להשלות את עצמו שהוא יעשה בעתיד מעשה לשם שמים כי הוא מסתמא לא יעשה; ואם אדם חושב שהוא עושה מעשה לשם שמים, הוא לא עושה; ואם אדם טוען שהוא עושה לשם שמים, הוא וודאי לא עושה. 'לשם שמים' הוא דבר מסוכן, והוא יכול להביא לכל הנבלות בעולם. כשהטענה היא, 'לשם שמים', הכל מותר, והכל נהיה מלחמת מצוה. וכן

³ והיה אותו היום קשה להם לישראל כיום שנעשה בו העגל. רבי ליעזר אומר: בו ביום גדשו את הסאה (יפה מדדו להרבות גדר), ר' יהושע אומר: בו ביום מחקו אותה (במדה מחוקה מדדו בו ביום שהרבו לגזור יותר מדאי, ואין יכולין לעמוד בגזירתם, ומתוך כך עוברים על דברי תורה). אמר לו ר' ליעזר: אילו היתה חסירה ומילאוה יאות (יפה מה שעשו חכמים), (משל, למה הדבר דומה), לחבית שהיא מליאה אגוזין, כל מה שאתה נותן לתוכה שומשמן היא מחזקת. אמר לו ר' יהושע: אילו היתה מליאה וחסירוה יאות (בתמיהה, וכי יפה הדבר הזה, אף כאן חסירוה חכמים) (משל, למה הדבר דומה), לחבית שהיתה מליאה שמן, כל מה שאתה נותן לתוכה מים, היא מפזרת את השמן. תנא ר' יהושע אונייא תלמידי ב"ש עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי ב"ה (אילו היו רוצין לעלות, אבל ח'ו, לא הרגו אותן). תני ששה מהן עלו (לבית המדרש), והשאר עמדו עליהן (מלמטה) בחרבות וברמחים (ולא הניחו לעלות, כדי שהם יהיו הרוב) (ירושלמי שבת פ"א ה"ד).

ראינו בקרח שהביא סימוכין של 'למדנות' לטענות שלו. והכל היה לשם שמים, עד שכפר בתורה מן השמים.

וכן אמר הרבי מקוצק, שחז'ל אומרים שפנינה הציקה לחנה, כדי שחנה תצטער ותתפלל, והיא התכוונה לשם שמים. ושואל ה'קוצקר': ובכל זאת, איך אפשר שאשה תגיד לאשה עקרה: 'כמה חיתולים כבסת היום, כמה בקבוקים שטפת, האם הילד כבר מדבר, האם הוא הולך?' הרי זו אכזריות שאין כמוה. אונאת דברים, הלבנת פני חבירו ועוד. אלא, אומר ה'קוצקר', מכאן רואים, שכשעושים דבר לשם שמים, הכל מותר!⁴

איך בוחנים אם המחלוקת היא לשם שמים או לא? אפשר לראות מהמשנה באבות שמחלוקת לשם שמים צריכים להתמלאות שלשה תנאים. ה'עקדת יצחק' לומד פירוש שונה על המשנה באבות, ולפיו 'סופה להתקיים' אינו הבטחה מה יקרה ממחלוקת לשם שמים, אלא זהו קנה מדה, לדעת אם המחלוקת היא לשם שמים או לא. היסוד של כל מחלוקת הוא סתירה. כל אחד משני הצדדים מנסה לסתור את הצד השני. השאלה היא, האם סתירה זו, היא סתירה כדי לבנות או סתם סתירה, שהיא קלקול? קל מאד לסתור, וקשה מאד לבנות. צריכים לשאול את הצד שבא במחלוקת: 'האם יש לך פתרון טוב יותר לבעיה?' אם לא, אז הסתירה היא רק למטרת הריסת הקיים, והיא מחלוקת לא לשם שמים. אם כן, אפשר שהמחלוקת היא לשם שמים, ואיך יודעים שהיא לשם שמים - על ידי ש'סופה להתקיים'. ושאינה לשם שמים, איך יודעים - על ידי ש'אין סופה להתקיים'.

התנאי השני במחלוקת לשם שמים הוא, האם המחלוקת הזו היא כמו מחלוקת הלל ושמאי? האם שוררת אהבה בין הנאבקים? בית הלל ובית שמאי חלקו בגישה ובהשקפה, ובכל זאת, אהבו איש את רעהו. האם המתנגדים אוהבים איש את רעהו? אם כן, אפשר שזו מחלוקת לשם שמים. אם לא, הרי המחלוקת הזו אינה לשם שמים.

תירוץ לקושיא שהקשו המפרשים באבות, יתן לנו את התנאי השלישי. 'ושאינה לשם שמים - זו מחלוקת קרח ועדתו'. למה מוזכר כאן 'קרח ועדתו', ולא מוזכר מחלוקת קרח ומשה, כמו ברישא, שמזכיר שני הצדדים במאבק - הלל ושמאי? מתרץ ר' אלימלך מליזנסק, שבתוך מחנה קרח ועדתו גם לא שרר שקט ושלוה השקט ובטח. הרי הם באו נגד משה

⁴(וכן רואים אנו איך בדור הזה אנשים עושים טעויות ומסכנים את עצמם, משפחתם, את היהדות הדתית בארץ ובחול, ועם ישראל כולו, והכל כי עסקו במצוה, והכל היה לשם שמים.)

ואהרן בטענה של "כל העדה כולם קדושים", אבל כל אחד מהם רצה להיות כהן גדול! הם ידעו שרק אחד יתקבל, וכל השאר ימותו. בתוך מחנה קרח לא היתה אחוות לוחמים. וזהו התנאי השלישי, אם בקבוצות המריבות שוררים אהבה ואחוה שלום ורעות, אפשר שזוהי מחלוקת לשם שמים. אם לא, הרי המחלוקת הזו היא מחלוקת לא לשם שמים. ראינו את היופי שבמחלוקת בתורה, עמדנו על הסכנות שבדבר, והזהירות שנדרשת. למדנו יסוד גדול ב'לשם שמים', ועדינות שצריך בדבר, כמו שחז'ל אומרים ש"אין הפסק בין גן עדן לגיהנם אלא עובי טפח" (ילק'ש קהלת). והבהרנו שלשה תנאים הנצרכים במחלוקת לשם שמים. "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".